

OTSIKKO: Perhelukemisen tukeminen iltasatukirjahyllyn avulla

Laatijat: Niina Kempainen, Satu Lihala ja Minna Peltonen

Tiivistelmä ja tavoitteet

Iltasatukirjahylly on noin 25 kirjan kokoelma. Kirjahyllyn voi ideoida monella tavoin: sen voi tehdä laatikosta, tai perheet voivat askarrella sellaisen vanhempainillassa. Tärkeää on, että kirjat ovat esillä houkuttelevasti ja erillään luokan muusta kirjallisuustarjonnasta. Kirjahylly sijaitsee usein päiväkotiryhmän tai luokan eteisessä tai oven läheisyydessä, ja vanhemmat ja lapset voivat valita siitä kirjan kotiin luettavaksi kotiin lähtiessään. Kuvakirjat ovat niin lyhyitä, että ne voi lukea yhden illan aikana ja palauttaa seuraavana aamuna. Iltasatukirjahyllyjen tarkoitusta voi vaihdella valikoimalla siihen kirjallisuutta eri teemoista tarpeiden ja ryhmän lasten mukaan. Kirjahylly voi tarjota valikoitua luettavaa perheille, jolloin sen käyttö perustuu vapaaehtoisuuteen. Toisinaan voi olla tarpeen antaa iltasatukirja läksynä kotiin tai innostaa kirjojen lainaamiseen keskustelemalla kirjoista niiden palauttamisen yhteydessä, merkitsemällä luetut kirjat näkyville tai järjestämällä ryhmän kanssa toimintaa, jossa kirjat tulevat tutuiksi. Iltasatukirjahyllytoimintaa on helppo muunnella. Toisinaan voi laittaa perheille linkin äänikirjaan tai pyytää lapsia kertomaan oman sadun saduttamalla kotona. Erityistä huomiota kannattaa kiinnittää monikielisiin ryhmiin. Monikielisestä kirjastosta voi lainata perheille omakielistä kirjallisuutta; sanattomia kirjoja voivat lukea kaikki; tai kotiin viemiseksi voi antaa ryhmässä jo luetun kirjan, jonka lapsi voi leikkilukea kotona muistin ja kuvien perusteella perheelleen.

Avainsanat: perhelukeminen, iltasatukirjahylly, lukuhetket

TOTEUTUKSEN KUVAUS

Taustaa

Lapsen kielen kannalta sekä tahaton että tahdonalainen tarkkaavaisuus ovat tärkeitä. Jo varhain syntymän jälkeen vauvat kuulevat herkästi ympäristön ääniärsyksiä. Vähitellen lapsi oppii kohdistamaan tarkkaavuutensa olennaiseen ja oppii suodattamaan ympäristön häiriötekijöitä. Kuuntelutaidot ja kielenkehityksen yhteys ovat vahvasti kaksisuuntainen. Lapsen viireystila ja motivaatio vaikuttavat myös kuuntelutaitoon. Myös puhujan puhetyylillä on vaikutusta puheen ymmärtämiseen. Puhujan on tärkeää huomioida puheessaan eri sävelkorkeuden vaihtelu ja painotukset, sillä ne auttavat pientä lasta erottelamaan ja tunnistamaan äänneitä, tavuja ja sanoja. (Niemitalo- Haapola ym. 2020)

Leikki-ikäisen kuuntelutaitojen vahvistamista auttaa, kun huomioidaan lapsen puhetta niin, että jos lapsi ääntää sanan virheellisesti, sanoo itse sanan oikean mallin. Lapsen kanssa keskustelut, tekemisen sanoittaminen auttavat myös lapsen kielenkehitystä. Kaikenlaisesta loruttelusta, laulamisesta ja lukemisesta on lapsen kielenkehitykselle hyötyä. Lapsen sanasto kehittyy, kun vanhempi yhdessä lapsen kanssa nimeää kirjasta kuvia, syntyy tärkeää vuorovaikutusta. (Niemitalo- Haapola ym. 2020)

POLKU

Positiivisen lukijuuden kautta aktiiviseen lukijayhteisöön

Lapsen kehittyvän luku- ja kirjoitustaidon tueksi on hyvä, kun lapselle luetaan paljon erilaisia kirjoja. Monipuolisesti loruja, runoja, kertomuksia, sarjakuvia, lehtiä jne. Lapsen oman mielenkiinnon mukaan. Kirjojen helppo saatavuus esimerkiksi varhaiskasvatuksessa leikkihetkellä. Varhaiskasvatuksessa voi olla oma kirjahylly, josta lapset saavat vapaasti valita mieleisensä kirjan. Lapsille annetaan mahdollisuus keskustella kirjoista, annetaan aikaa katselulle sekä mahdolliselle leikkilukemiselle. Lapsille on tärkeää keskustella kirjojen sisällöstä yhdessä toisten samanaikaisten kanssa.

Iltasatukirjahyllytoiminnasta on kerätty kyselyin kokemuksia lapsilta, lasten vanhemmilta ja opettajilta. Vanhempien kokemuksia selvittäneessä tutkimuksessa (Aerila, Kauppinen, Niinistö & Sario 2019) yli puolet kokeiluun osallistuneista vanhemmista koki iltasatukirjahyllytoiminnan vaikuttaneen myönteisesti perheen lukemiseen. Vanhempien mukaan kirjallisuuden valinta itsenäisesti rajatusta valikoimasta edistää lasten mielenkiintoa kirjoihin ja luettavan omatoimista valintaa. Lisäksi itse valittu kirja tukee lasten aktiivisuutta: lapset valvoivat, että kirja todella tuli luettua, he ottivat kirjan mukaansa sänkyyn sekä selasivat sitä yhä uudelleen. Lisäksi he saattoivat kutsua kaikki perheenjäsenet kuuntelemaan satua, kun he lukivat sen itse.

Lähes kaikkien vanhempien mukaan iltasatukirjahyllytoiminta lisäsi koko perheen kiinnostusta kirjallisuuteen ja kirjojen merkitystä perheen arjessa. Tämä näkyi sekä konkreettisesti kirjojen määrän lisääntymisenä kodeissa että lisääntyneenä keskusteluna kirjoista. Iltasatukirjahyllytoiminta lisäsi yhteisöllisyyttä perheissä, mikä näkyi vuorovaikutuksessa. Vaikka monissa perheissä iltasatujen lukeminen oli jo rutiini, osa vanhemmista oli sitä mieltä, että iltasadun lukemisesta tuli vielä enemmän koko perheen yhteinen tapahtuma. Tämä näytti liittyvän erityisesti lasten aktiivisuuteen: esimerkiksi sisarukset halusivat tulla kuuntelemaan tai lukemaan pikkuveljen valitsemaan kirjaa. (Aerila ym., 2019)

Kotikirjalainaus antaa sysäyksen perheen lukukulttuurin muodostumiselle ja kehittämiselle perhelähtöisesti. Paljon lukevien perheiden lukemisen rutiineja koulusta tuotu iltasatukirja saattaa sekoittaa, mutta valtaosassa perheitä kirja ja siihen liittyvät toiminnot saavat aikaan perhekeskeistä lukemista. Kirjallisuuskeskustelut sekä luetun pohjalta tapahtuva vuorovaikutus ovat merkkejä yhteisöllisestä lukemisesta, joka näkyy paitsi kotona perheen kesken myös koulussa oppilaiden välillä ja luokkavuorovaikutuksen vilkastumisena.

Iltasatukirjahyllytoimintaa kehitettäessä tulee ottaa huomioon myös monikieliset perheet sekä kirjojen tarjonnassa että lukemisen tavoissa (ks. Steensel, McElvany, Kurvers & Herppich, 2011). Tässä kokeilussa monikielisten perheiden vanhemmat olivat hyvin aktiivisia. Kun iltasatukirjahyllystä ei löytynyt omakielistä kirjallisuutta, he rakensivat kotiin vastaavan kirjahyllyn. Lapsi luki kirjoja kodin kirjahyllystä ja kertoi näistä kirjoista koulussa muille. Toisaalta luokkaan sijoitettu monikielinen kirjahylly houkuttelisi lapsia tutustumaan eri kieliin ja tarjoaisi näin väylän kielitietoisuuden kehittämiseen. Myös hyllyjen käyttöohjeiden antoon tulee kiinnittää lisähuomiota monikielisissä ryhmissä.

Toteutuksen lähtökohdat

POLKU

Positiivisen lukijuuden kautta aktiiviseen lukijayhteisöön

Kaikissa kodeissa ei lueta lapsille riittävästi ja joissakin ei lainkaan. Tästä syystä lukeminen ja kirjallisuuskasvatus varhaiskasvatuksessa on todella tärkeää. Lukeminen kehittää paitsi kielellisiä, myös emotionaalisia ja sosiaalisia taitoja, joista ihminen hyötyy läpi elämän. Eniten nämä taidot kehittyvät juuri varhaiskasvatusikäisillä lapsilla. Kaikki lapset eivät ole ”automaattisesti” harjaantuneita kuuntelijoita, vaan heidän kasvattamisensa lukijoiksi (kuuntelijoiksi) vaatii pitkäjänteisyyttä ja herkkyyttä tulkita lapsen signaaleja. Tämä usein onkin varhaiskasvatuksen henkilökunnalla hyvin hallussa.

Varhaiskasvatuksen tärkeä tehtävä on myös osaltaan mahdollistaa erilaisista taustoista tulevien lasten yhdenvertaisia mahdollisuuksia oppimisessa ja elämässä ylipäänsä. Lapsille lukeminen on hyvä keino lisätä tasa-arvoa, sillä tiedetään, että lukutaito on avain täysipainoiseen yhteiskunnassa selviämiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen. Pienet lapset eivät vielä lue itse, eivätkä voi päättää heille luettavan. Siksi onkin heitä kasvattavien ja opettavien aikuisten käsissä taata heille mahdollisuus kasvaa lukijoiksi, tekstin ymmärtäjiksi ja niistä nauttijoiksi. Helpointa lukijaksi kasvaminen on lapsuudessa.

Varhaiskasvatus on ryhmämuotoista kasvatusta, jossa kuitenkin pitäisi pystyä havainnoimaan ja huomioimaan myös yksilön tarpeita. Tämä luonnollisesti tuo varhaiskasvatuksen henkilöstölle haasteita toiminnan suunnitteluun ja sisältöjen valintaan. Mitä esimerkiksi valita luettavaksi, kun lapsiryhmän ikähaitari on kolmesta vuodesta viiteen, tai pienimpien ryhmässä yksivuotiaasta (liki) kolmivuotiaaseen? Ryhmän lapsilla voi lisäksi olla monia eri kotikieliä ja tietysti myös suomenkieliset samanikäiset lapset voivat olla kielen kehityksessään keskenään hyvin eri vaiheissa. Haastetta voi lisätä myös se, että toisille lapsille on luettu kotona runsaastikin ja toisille ei lainkaan.

Tyypillinen ja säännöllisesti toistuva koko ryhmän kanssa tapahtuva lukemistilanne on lepoetki. Lukeminen koko ryhmälle onnistuu kuitenkin hyvin myös muissa päivän tilanteissa, mutta voi vaatia hiukan harjoittelua. Keskittyminen kasvaa pikkuhiljaa ja sitä voi edesauttaa eläytyvällä lukemisella, sopivissa kohdissa lukemisen keskeyttämisellä ja luetusta keskustelemisellä tai kuvia hyödyntämällä. Pian lapset oppivat ryhmässä lukemisen (kuuntelemisen) periaatteet. Lukuhetken ajankohdaksi kannattaa valita sellainen, jolloin lapset eivät ole kovin väsyneitä tai nälkäisiä, jos lukemisen tavoitteena on muu kuin lasten nukahtaminen tai odottelun siedettävämmäksi tekeminen.

Pienimpien kanssa arkisiin puuhiin keskittyvät kuvakirjat ovat mukavaa luettavaa. Ryhmän pienimpien kanssa voi nimetä kuvista tuttuja asioita, isommat osaavat jo keskittyä kertomukseen ja heidän kanssaan voi keskustella ja esittää kysymyksiä luetusta. Lapsen omia kokemuksia voi myös vertailla kirjan arkisiin tapahtumiin: ”Tämän kirjan lapsella on päiväkodissa mukana nalle, mikäs unikaveri sinulla tänään onkaan?” Samalla lapsen kertomisen taito harjaantuu.

Etenkin pienet lapset nauttivat toistosta ja vaativat usein saman kirjan lukemista kerta toisensa jälkeen. Uusiakin kirjoja voi tarjota rinnalle luettavaksi, mutta lasten toivomaa tuttua kirjaa kannattaa myös sinnikkäästi lukea niin kauan, kun se tuntuu lapsista tärkeältä. Isompien kanssa luetun tarinan pituutta voi kasvattaa pikkuhiljaa. Tällöin lukuhetken loppuksi ja seuraavan aluksi voi kerrata, mitä luetussa katkelmassa tapahtuikaan. Lukija voi myös esimerkiksi piirtää tapahtumia lasten muistin

POLKU

Positiivisen lukijuuden kautta aktiiviseen lukijayhteisöön

virkistämiseksi. Jos ryhmässä on lapsia, jotka vasta opettelevat itselleen uutta, varhaiskasvatuksessa käytettyä kieltä, hyötyvät he tarinan kuvittamisesta ja pilkkomisesta pienempiin osiin. Jos resurssit antavat myöten, tällaisen lapsen kanssa voi käydä läpi luettavan tarinan avainsanoja ja tapahtumia myös etukäteen, jolloin tämän on lukuhetkellä helpompi seurata ja osallistua.

Lapsiryhmää voi myös jakaa pedagogisesti tarkoituksenmukaisesti pienempiin ryhmiin esimerkiksi sen mukaan, minkälainen kielitaidon taso lapsilla on. Tällöin täytyy huolehtia, että isommille varhaiskasvatuskäisille kielenoppijoille ei tule valinneeksi liian ”lapsellista” luettavaa, sillä vaikka uusi kieli olisi vasta kehityksessä, lapsi on kuitenkin muuten kuin kuka tahansa ikätoverinsa. ”Vauvakirjat” eivät innosta isompaa lasta, oli hänen kielitaitonsa minkälainen tahansa.

Toteutus tiiviisti

Otamme käyttöön ja kokeiluun maaliskuun alussa iltasatukirjahyllyn kahdessa päiväkodissa. Kokeiluun otetaan molemmista taloista kaikki osastot. Kaikkiaan osastoja on kokeilussa 13. Iltasatukirjahylly kokeilu kestää maaliskuun ajan. Kirjeessä kerrotaan Iltasatukirjahyllystä ja sen käytännöistä.

Lapsille puhutaan kirjoista ja ehkä jopa tutustutaan kirjoihin ennen, kuin niitä aletaan lainaamaan. Näin saamme lasten ajatukset ja kiinnostuksen herätettyä, jolloin myös vanhempien ajatukset voivat avautua asialle. Ryhmän lasten kanssa voi yhdessä myös miettiä, mihin kirjat laitetaan. Ryhmät tekevät itselleen parhaalla katsomallaan tavalla listan lainatuista kirjoista. Esim. nimi, lainannut, palauttanut.

Lähteet

Aerila, J-A., Kauppinen, M., Niinistö, E-M. & Sario, S. (2019). Iltasatukirjahyllyillä tasa-arvoa ja tukea perheiden lukemiseen. Teoksessa Niinistö, E-M., Aerila, J-A., Sario, S. & Kauppinen, M. (toim.) Ytimessä – Kirja kaiken oppimisen keskiöön (s. 116-122). Turun yliopisto / Rauman normaalikoulu. Saatavissa: <https://aoe.fi/#/materiaali/532>

Niemitalo-Haapola, E., Haapala, S. & Ukkola, S. (toim.) 2020. Lapsen kielenkehitys vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys. PS-kustannus.

Van Steensel, R., McElvany, N., Kurvers, J., & Herppich, S. (2011). How Effective Are Family Literacy Programs?: Results of a Meta-Analysis. Review of Educational Research, 81(1), 69–96. <https://doi.org/10.3102/0034654310388819>

IKI-Taru-hanke. Haettu www.utu.fi/iki-taru.

